

‘Het rode potlood van mijn chef’

Een ambtenaar leert corresponderen

Jaap de Jong

“Als jonge knaap, nog nat achter de oren, verwisselde ik de schoolbanken en mijn Homerus en Ovidius voor een klerkenbureel en het Handboek voor den Ambtenaar. Ik kwam onder de hoede van Van Daasdonk, een streng maar rechtvaardig man, die me als referendaris het vak van de correspondent geleerd heeft. Want waarachtig: een vak is het!” De heer J. M. van Vleuten leest en corrigeert dagelijks gemiddeld 35,7 brieven en schrijft er zelf 3,5. Tussen de bedrijven door leidt hij ambtenaren op. Een beroeps-correspondent spreekt zich uit over het verwerven van een gepaste stijl, zijn weerzin tegen een klantgerichte overheid en zijn strijd tegen de taalarmoede. De ambtenaar als briefkunstenaar.

Ontgroening

“Mijn eerste chef, Van Daasdonk, bezat een zuiver gevoel voor taal. Kom daar tegenwoordig nog eens om bij de jeugd, die gemiddeld 3,5 uur per dag voor de televisie zit! Van Daasdonk leerde mij het hanteren van taal als een krachtig wapen in dienst van overheid en vaderland. Hij heeft overigens nog een positie als bestuursambtenaar in Indië bekleed en schold altijd op Multatuli, die hij – ook op het gebied van taalgebruik – een onruststoker en oproerkraaijer noemde.

Ik schreef toen nog enigszins kinderlijk en bestond het in interne memoranda en brieven nog woorden te bezigen als *als*, *omdat* en *daarom*. Terstond heeft hij mij echter doen inzien dat een vakbekwaam correspondent hier *indien*, *daar* en *mitsdien* verkieslijk acht. Ik herinner mij nog als de dag van gisteren welke indruk het op mij maakte toen hij de zo triviale frasen uit mijn eerste brief – ‘Hartelijk dank voor uw brief’ en ‘Hierbij stuur ik u . . .’ – moeiteloos en doeltreffend wist te vervangen door ‘In goede orde mochten wij uw brief ontvangen van welks inhoud wij nota namen’ en ‘Te uwer informatie doe ik u nevensgaand toekomen...’ Ja, u kunt inderdaad wel zeggen dat ik hem veel verschuldigd ben.”

De heer Johannes Martinus van Vleuten (1930) begon zijn ambtelijke loopbaan direct na het behalen van zijn eindexamen aan het residentiële Gymnasium Haganum. Van schrijver, schrijver A, adjunct-commies, commies en hoofdcommies klom hij in 1961 op tot referendaris tweede klasse. Van 1961 tot 1980 behoorde de interne opleiding correspondentievaardigheid van jonge ambtenaren tot zijn taken. Zijn favoriete lectuur is – naast Staatscourant en NRC Handelsblad – Reader’s Digest, en sinds 1953 ook *Onze Taal*. Hij legt momenteel de laatste hand aan *De Brievenwijzer*, vermoedelijk uit te geven door de SDU.

Op welke manier hebt u het corresponderen geleerd? Er werd indertijd op de middelbare school toch al ruime aandacht besteed aan correspondentie?

“Toen in ieder geval meer dan in de jaren zestig en zeventig, maar tegenwoordig worden er weer zaken- en sollicitatiebrieven geschreven in het voortgezet onderwijs, meen ik. We leerden wel brieven aan onze tantes schrijven waarin we hen bedankten voor onze logeerpartijtjes, maar de volwaardige ambtelijke stijl heb ik me pas in de praktijk van het ambtenarschap eigen gemaakt. De gevolgde methode zou ik kortweg willen omschrijven als: eerst de *imitatio* – het gymnasiastenbloed kruipt waar het niet gaan kan – en vervolgens de *aemulatio*. Net als Hooft derhalve, die zich bij het

conciipiëren van zijn beroemde ‘Nederlandsche Histoorien’ aanvankelijk tot doel had gesteld Cornelius Tacitus’ geschiedschrijving zo nauwgezet mogelijk na te volgen om hem later zelfs pogen te verbeteren. Hooft, overigens ook een groot brieveschrijver, moest echter het commentaar op zijn werk van zijn leermeester Tacitus ontberen; ik had daaraan geen gebrek, want Van Daasdonk, wiens brieven ik imiteerde, wist bij afwijkingen van zijn voorbeeldbrieven het rode potlood onvermoeid te hanteren.”

Hoe hebt u het krassende rode potlood van uw chef ervaren?

“De eerste vijf jaren als jong ambtenaar werd het me, eerlijk gezegd, wel eens kwaad te moede als ik mijn brieven retour kreeg. Hoe goed ik mijn best ook deed, iedere brief van mijn hand leek eerder een verzameling spel fouten en zonden tegen het verzorgd en gepast Nederlands, dan een ambtelijk schrijven waarmee een burger op correcte en doeltreffende wijze te verstaan werd gegeven welke bescheiden hij geacht werd per omgaande aan het ministerie toe te zenden. Hoewel ik niet met hem in discussie dorst te gaan – daar was hij de persoon niet naar – vond ik zijn oordeel wel eens onbarmhartig. Toen ik een keer *indien* had geschreven en hij de brief terug had gegeven met dit woord verbeterd in *als*, heb ik hem mijn twijfel voorgelegd. ‘Ook een ambtenaar moet zijn woordkeus wel eens variëren’, repliceerde hij. In die tijd ben ik lid geworden van het Genootschap *Onze Taal*; langzaam maar zeker ook groeide mijn correspondentievaardigheid: uitdrukking voor uitdrukking had ik mij de juiste stijl eigen gemaakt.

Toen is er, in 1954, iets vreemds met mijn chef voorgevallen. In dat jaar verscheen de *Woordenlijst der Nederlandse Taal*. Ik heb die snel aangeschaft en me de belangrijkste regels en veranderingen goed ingeprent. Het wonderlijke was dat Van Daasdonk zich die wijziging in de spelling sterk

aantrok: hij kon de nieuwe spelling (bijvoorbeeld *publicatie* en *vacantie* met een k) niet onthouden en plotse-ling kwam hij twee weken niet op kantoor wegens een niet nader gespecificeerde ongesteldheid... Kort daarna heeft hij een andere functie gekregen. Ik herinner het me nog precies hoe aangenaam ik het vond om onder eigen verantwoordelijkheid de brieven te concipiëren (ik heb mijn eerstelingen nog bewaard!). Maar mijn stijl-beheersing heb ik toch vooral aan Van Daasdonk te danken.'

U bent vanaf 1961 zelf jongere beambten op uw ministerie gaan opleiden.

"En met genoeg! Nadat ik me gedurende ruim tien jaren diepgaand had beziggehouden met de ambtelijke correspondentiepraktijk is mij dat gevraagd – door mijn oude leermeester Van Daasdonk. Ik heb toen de strijd aangeboden met het al te losse taalgebruik, de te gemeenzame toon. Daar-tegenover stelt de goede ambtenaar de kracht van de volzin, de perioden-bouw. Een stijl die gezag uitstraalt en ontzag inboezemt: 'Schrijf een brief als een onneembare vesting', mocht ik de aspirant-correspondenten graag voorhouden.

Slechts na veel inspanningen (en in de jaren zestig en zeventig soms ook na harde gevechten met eigengereide beambten die vonden dat het allemaal anders moest) boekten we resultaat. De vooruitgang was bemoedigend. Vergelijkt u de eerste povere brieven van deze ambtenaren-in-opleiding eens met hun latere:

'Dit betekent dus dat wij, in overleg met u, een afspraak zullen maken over de terugbetaling van het subsidiegeld dat ten onrechte aan u is uitbetaald.'

Dit kale, stijlloze proza werd onder invloed van mijn cursus allengs beter:

'Zulks impliceert derhalve, dat, in gemeen overleg, naar een regeling gestreefd zal worden, de remise behelzende van de uwerzijds ten onrechte genoten uitkering van subsidiegelden.'

En dan dat platte 'hierbij ontvangt u ...' Daar leerden de cursisten uitdrukkingen tegenover te stellen als: 'In vouwe dezès gelieve u aan te treffen' of 'U gelieve te ontvangen het desbetref-

fende inschrijfformulier met aankleve van dien...'. Al te eenvoudige vragen als:

'Zijn de fiscale gegevens van de heer Jansen aan uw dienst doorgegeven?'

werden vervangen door het fraaier en hoffelijker klinkende:

'Moge ik u verzoeken te doen laten nagaan of onderwerpelijke fiscale gegevens van belanghebbende te uwent zijn gearriveerd?'

Maar u kunt zich wel voorstellen dat een dergelijke taalrijkdom zich niet een, twee, drie verwerven laat.'

Krijgt u geen vragen van burgers die uw brieven niet begrijpen?

"Ach, dat komt natuurlijk wel voor, maar er zijn manieren om die telefoongesprekken snel af te handelen... Ja, u doelt natuurlijk op die publieksvriendelijkheid, die klantgerichtheid die de overheid tegenwoordig zo nodig moet nastreven – dat stuit me krachtig tegen de borst. Laat ik u dit zeggen: de overheid is geen kindermisje! Dan moeten de burgers maar beter lezen of eens zo'n 'opfriscursus' Nederlands volgen. En anders vragen ze het maar aan familieleden of kennissen die het wel begrijpen: dan stimuleer je als ambtenaar ook de gemeenschapszin nog. Nee, u concludeert terecht dat ik de opvattingen hieromtrent van professor Renkema niet deel.'

U legt momenteel de laatste hand aan een correspondentieboek voor ambtenaren: De Brievenwijzer. Kunt u de lezers van Onze Taal daar iets over vertellen?

"Volgaarne. Drie kwesties die mij buitengemeen na aan het hart liggen, krijg er bijzondere aandacht. *Primo*, ik wil de aanvoegende wijs in ere herstellen. 'U gelieve te bewerkstelligen...' (i.p.v. 'wij verzoeken u'). *Secundo*, ook het onvoltooid deelwoord is aan een herwaardering toe: 'Hangende dit besluit is het ministerie *doende* deze regeling, *zijnde* een interim-regeling, te vervolmaken': het onvoltooid deelwoord is een van de ingrediënten van een welgevormde stijl. *Tertio*, mijn strijd tegen de taalarmoede. Ik bepleit dat wij waardevolle woorden en uitdrukkingen niet verloren laten gaan: *nopens, ten detrimente van, weshalve, daarenboven, apostille, expireren, vooraleer, vorenomschreven* – wie weet deze

woorden nog op hun juiste waarde te schatten?

Eigenlijk zou ik ook graag de naamvalen weer invoeren, maar in gesprekken met deskundigen van het Genootschap Onze Taal heb ik gemerkt dat niet iedereen dit opportuun acht.

Ook over sollicitatiebrieven handelt mijn boek. De jongeren leren tegenwoordig van die kortademige beginzinnen: 'In De Volkskrant van 14 mei las ik dat op uw bureau de vacature bestaat van secretariaatsmedewerker. Voor die functie zou ik graag in aanmerking komen.' Vergelijk dit nu eens met de krachtige introductie op de brief waarmee mijn leermeester Van Daasdonk zich ooit met succes bij de dienst aanmeldde: 'Naar aanleiding van uw annonce d.d. 16 augustus j.l. neem ik de vrijheid te reflecteren op de onderhavige vacature van commies bij de betreffende afdeling van uw dienst.'

Als u mij zou vragen wat mijn favoriete brief is, dan citeer ik u het epistel dat ik speciaal voor De Brievenwijzer geschreven heb, een nuttig voorbeeld voor mijn cursisten.

Mijnheer,

Onder referte aan Uw schrijven d.d. 20 september 1990, doen wij U thans onzerzijds reactie toekomen ter zake van Uw verzoek betreffende de fiscale aftrekbaarheid van tekstverwerkende apparatuur.

Daar gegevens ontbraken omtrent de aard van Uw gebruik van onderhavige apparatuur, hetzij voor privédoeleinden, hetzij voor het verwerven van inkomsten, en ons daarenboven geen aankoopdatum bekend is, is het dezerzijds niet mogelijk te bepalen of vorenbedoelde tekstverwerkende apparatuur, welker aankoopdatum ons onverwijld verstrekt dient te worden, voor 1989 fiscaal aftrekbaar is. Derhalve worden onzerzijds voorshands geen verdere stappen hieromtrent ondernomen.

Uw desbetreffende bescheiden alsmede voornoemde inlichtingen tegemoet ziende, met hoogachting,

Namens de Minister,

J. M. van Vleuten
Referendaris (tweede klasse)